

,,Imkit mane ir skaitykit“, arba ,,Mokomės skaityti lietuviškai“ – lietuvių literatūros skaitinių rinktinė

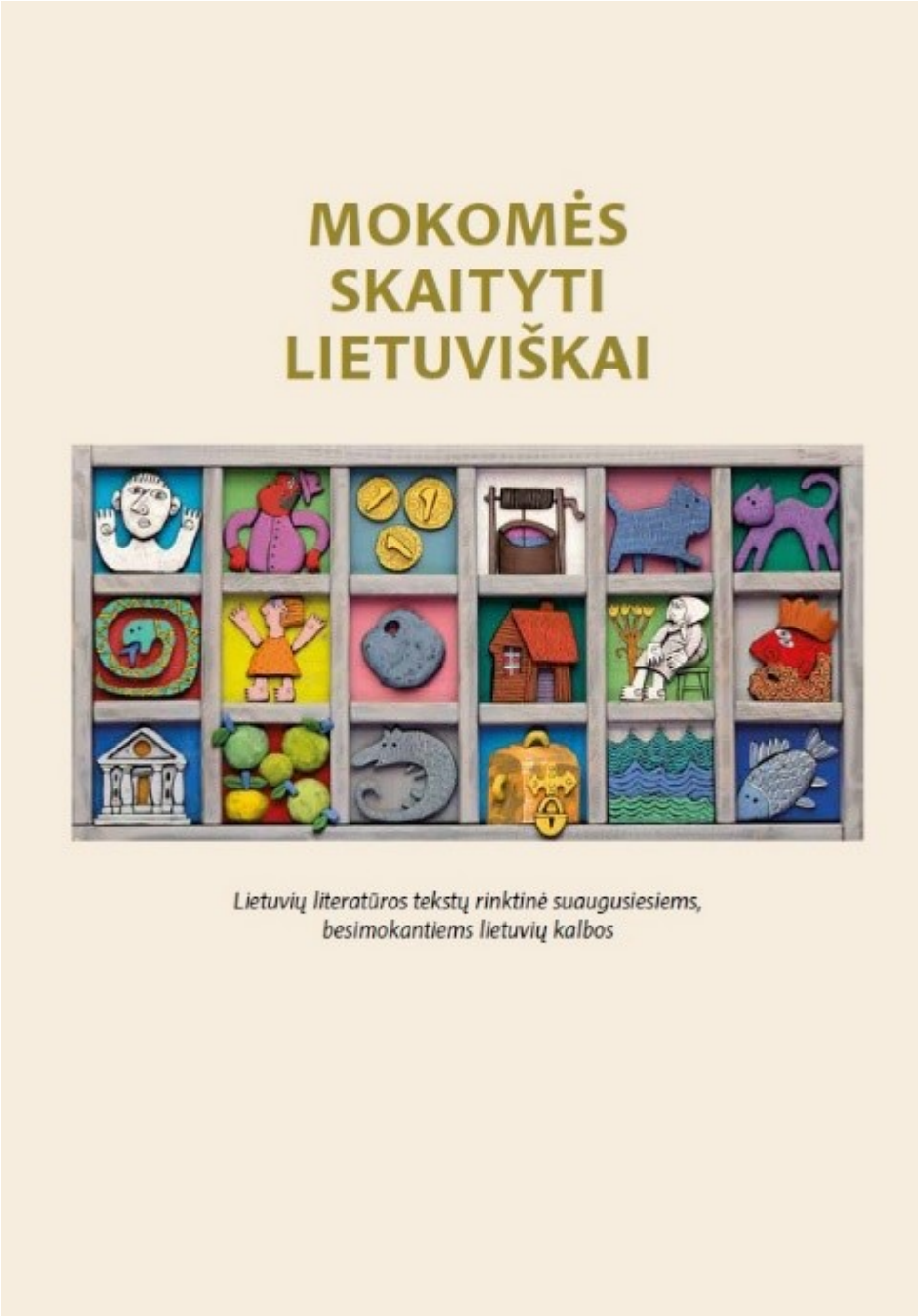
Džiaugiamės galėdami pristatyti visuomenei puikų, patrauklų lietuvių kalbos mokymosi šaltinį, pristatantį mūsų literatūrą Lietuvoje ir visame pasaulyje. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto darbuotojai, bendradarbiaudami su Valstybine lietuvių kalbos komisija, per truputį daugiau nei vienerius metus užpildė lietuvių kalbos mokymo medžiagos spragą – parengė dvi ,,Mokomės skaityti lietuviškai“ skaitinių rinktines: vaikams ir paaugliams bei suaugusiesiems, besimokantiems lietuvių kalbos.

Salomėja BANDORIŪTĖ-LEIKIENĖ, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

PASAULIOLIETUVIS.LT

Dvi didelės apimties skaitinių rinktinės (633 ir 700 p.) atveria galimybę skaityti lietuvių literatūros klasikos ir šiuolaikinių populiariausių autorių kūrinius ar jų ištraukas. Tai tarsi kūrinių chrestomatija, kurią reikia tiesiog atsiversti ir skaityti. Vienas rinktinių „Mokomės skaityti lietuviškai“ rengėjų tikslų ir buvo palengvinti lietuvių kalbos mokytojų darbą, pasiūlant skaitomiausių lietuvių literatūros kūrinių ištraukas ar ištisus kūrinius vienoje vietoje. Taip pat buvo norima supažindinti užsieniečius, besimokančius lietuvių kalbos, su lietuvių literatūros klasika ir šiuolaikiniais populiariausiais lietuvių rašytojų kūriniais. Nemokama skaitmeninė literatūros tekstų rinktinė sprendžia mokymo priemonių

prieinamumo ir metodinės medžiagos stygiaus problemas. Ji sudaro vienodas mokymo ir mokymosi sąlygas visiems ir suteikia galimybę naudotis lietuvių literatūros bei tautosakos kūriniais tvariu būdu – skaitant elektronines knygas.

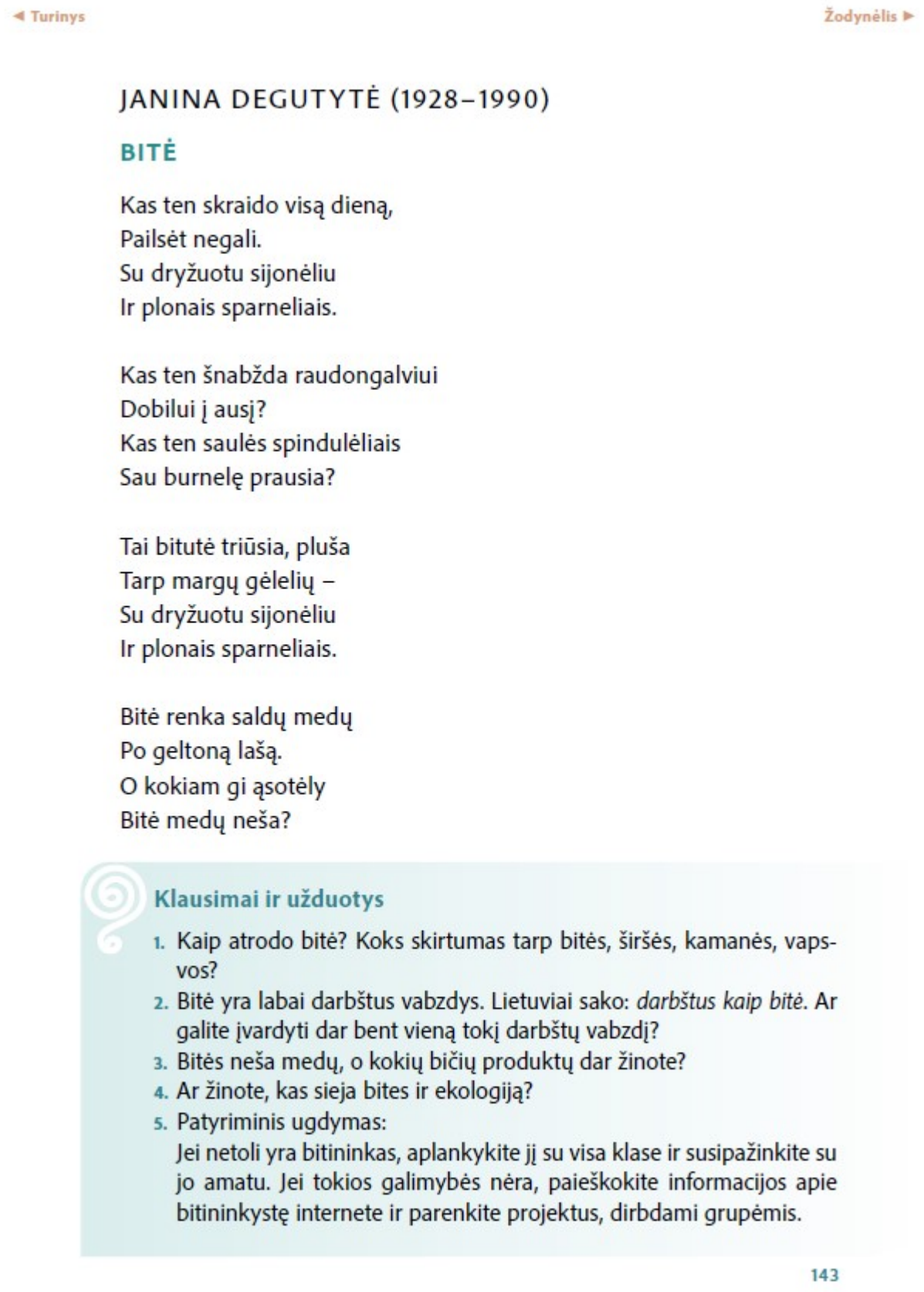
Elektroniniai leidiniai „Mokomės skaityti lietuviškai“ parengti Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto (LLTI) mokslininkių dr. Salomėjos Bandoriūtės-Leikienės, doc. dr. Jurgos Trimonytės-Bikelienės ir mokytojos metodininkės Irenos Baltakienės įgyvendinant Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) Lietuvių kalbos prestižo stiprinimo programos projektą. Skaitinių rinktinių sudarymo grupei vadovavo dr. S. Bandoriūtė-Leikienė, kuri yra baigusi Vasario 16-osios

gimnaziją Vokietijoje, be to, studijavusi užsienio kalbas (germanistiką, romanistiką), apsigynusi taikomosios kalbotyros magistro laipsnį, humanitarinių mokslų daktaro vardą, dėstanti lietuvių kalbą ir kultūrą kursuose užsieniečiams. Rengiant šias skaitinių rinktines (2023 m.), tekstai ir jų užduotys buvo praktiškai išbandyti su A1–C1 kalbos lygiais kalbančiais studentais lietuvių kalbos ir kultūros kursuose, rengiamuose Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Į šiuos kursus atvyksta labai skirtingo kalbinio lygio studentai iš įvairių pasaulio kampelių. 2023 m. kursuose ištraukos iš skaitinių rinktinių buvo skaitomos su studentais iš Lenkijos, Šveicarijos, Suomijos, Latvijos, Ukrainos, o 2024 m. tekstus skaitė ir į užduotis gilinosi studentai iš Indijos, Indonezijos, Latvijos, Lenkijos, Ukrainos. Žemiausio kalbinio lygio studentams buvo parenkami nesudėtingi vaikiški eilėraštukai, pvz., apie gamtą, adaptuotos trumpos lietuvių liaudies pasakos ir pan. Pastebėta, kad mokiniai ypač domisi šmaikščiu turiniu ar įdomiai skambančiais žodžiais. Tokių pavyzdžių apstu vaikų ir paauglių skaitinių rinktinėje. Be to, rinktinių tekstai neretai išprovokuoja diskusijas, kurios skaitymo ir supratimo pamokas papildo kalbos pratybomis.

Doc. dr. Jurga Trimonytė-Bikelienė nuo 2022 m. koordinuoja bendradarbiavimą su Švietimo mainų paramos fondu, rengia lietuvių kalbos ir kultūros kursus užsienio universitetų ir institutų įvairių studijų pakopų studentams, mokytojams, yra parengusi metodinių lietuvių kalbos mokymo priemonių leidinį, nuolat domisi naujausiais mokymo būdais bei metodais, taiko juos praktikoje, nuo 2013 m. yra Baltistikos centrų asociacijos valdybos pirmininkė. Rengdamos skaitinių rinktines, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslininkės bendradarbiavo su ilgametę lietuvių kalbos mokymo patirtį turinčia praktike – mokytoja metodininke Irena Baltakiene, daugiausiai dirbančia su mokiniais, kurių gimtoji kalba yra ne lietuvių. Taigi skaitinių rinktinės su tekstų suvokimo klausimais ir įvairiomis kūrybinėmis užduotimis yra pritaikytos lituanistinių mokyklų, veikiančių užsienyje, mokytojams, mokiniams, baltistikos centrų dėstytojams, dirbantiems įvairiuose pasaulio universitetuose, studentams ir plačiajai visuomenei.

Tokio pobūdžio knygų dar nebuvo publikuota, tad šie elektroniniai leidiniai atveria galimybes naudotis lietuvių literatūros kūriniais (skaityti, atlikti literatūrines teksto suvokimo užduotis), suteikti papildomos medžiagos mokantiems lietuvių kalbos ir dar tik jos besimokantiems. Užduotys buvo rengiamos stengiantis besimokančiuosius ne tik skatinti suvokti skaitomą tekstą, bet ir supažindinti su lietuvių kultūra bei tautosaka. Pavyzdžiui, perskaičius poetės Janinos Degutytės

eilėraštį „Bitė“, kviečiama pasvarstyti apie platesnį temos kontekstą:

◄ Turinys Žodynėlis ►

JANINA DEGUTYTĖ (1928–1990)

BITĖ

Kas ten skraido visą dieną,
Pailsėt negali.
Su dryžuotu sijonėliu
Ir plonais sparneliais.

Kas ten šnabžda raudongalviui
Dobilui į ausį?
Kas ten saulės spindulėliais
Sau burnelę prausia?

Tai bitutė triūsia, pluša
Tarp margų gėlelių –
Su dryžuotu sijonėliu
Ir plonais sparneliais.

Bitė renka saldų medų
Po geltoną lašą.
O kokiam gi ąsotėly
Bitė medų neša?

Klausimai ir užduotys

1. Kaip atrodo bitė? Koks skirtumas tarp bitės, širšės, kamanės, vapsvos?
2. Bitė yra labai darbštus vabzdys. Lietuviai sako: *darbštus kaip bitė*. Ar galite įvardyti dar bent vieną tokį darbštų vabzdį?
3. Bitės neša medų, o kokių bičių produktų dar žinote?
4. Ar žinote, kas sieja bites ir ekologiją?
5. Patyriminis ugdymas:
   Jei netoli yra bitininkas, aplankykite jį su visa klase ir susipažinkite su jo amatu. Jei tokios galimybės nėra, paieškokite informacijos apie bitininkystę internete ir parenkite projektus, dirbdami grupėmis.

143

Iš pateikto pavyzdžio matyti, jog skaitinių rinktinių sudarytojai stengėsi sukurti ne sausus tekstų suvokimo klausimus, bet tokius, kurie verčia daugiau pamąstyti,

praplėsti savo žodyną ir žinias apie Lietuvos kultūrai svarbius reiškinius. Mokytojas tokias užduotis gali papildyti ir pats, pvz., esant galimybei suorganizuoti mokiniams ekskursiją į bityną. Jei aplink nėra bitininko ar galimybės nuvykti, mokiniams galima pasiūlyti paieškoti daugiau informacijos internete. Virtualus muziejaus lankymo modelis siūlomas keliose vietose, pvz., kviečiama aplankyti Arklio muziejų ir paskaityti konkrečią jame pateiktą informaciją. Taip turtinamos besimokančiojo kalbinės ir kultūrinės žinios. Kaip jau minėta, rinktinių sudarytojai stengėsi akcentuoti temas, kurios svarbios Lietuvos kultūrai, pvz., sutartinių dainavimo tradiciją, lietuvio prieraišumo gamtai reikšmę ir pan.

Toks užduočių formulavimas besimokantiesiems kuria asociacijas, kurios lengvina užsienio kalbos išmokimo procesą, be to, skatina daugiau kalbėti lietuviškai, turtina mokinio ar studento žodyną, supažindina su kultūrinėmis realijomis, papildo kultūrines, istorines žinias apie Lietuvą. Suformuluoti klausimai ir užduotys siekia sudominti mokinį, skatinti gilesnį supratimą, pastabumą, lavinti savarankišką mąstymą bei ugdyti lietuvių kalbos vartojimo įgūdžius. Išlaikoma kanono literatūros ir šiuolaikinių rašytojų kūrinių santykio dermė. Rinktinės sudarytojai tikisi, kad lietuvių kalbos mokytojams tai bus puikūs mokymo procesą papildantys įrankiai.

Svarbu paminėti, jog šie elektroniniai leidiniai tinka ir savarankiškam mokymuisi. Kūrinius galima tiesiog skaityti ir jai mėgautis, bet gilesniam jų suvokimui padėtų parengti klausimai ir užduotys po pateikiamais tekstais. Užduotys parengtos atsižvelgiant į šiandienos kontekstą ir aktualijas (pvz., Jurgos Ivanauskaitės ,,Koncertas Nr. 1“ apie karo nuojautą, Broniaus Radzevičiaus ,,Spindulys“, Juozo Grušo ,,Gražesnis už saulę“ apie socialinę atskirtį, visuomenės susiskaldymą). Vienos užduotys reikalauja atidumo, gilesnio skaitymo, kitos – tiriamojo žvilgsnio ir įžvalgų. Klausimai formuluojami taip, kad skaitytojas nesivaržytų ir atsiskleistų kaip mąstanti asmenybė, laisva reikšti nuomonę. Mokytis turėtų padėti skatinimo palyginti klausimai (ypač žaismingas galėtų būti Kotrynos Zylės tekstų ir tautosakos gretinimas), įvairios lentelės, darbas grupėmis. Atsivertus skaitinių rinktinių turinį galima pastebėti, kad sudarytojų parinkti kūriniai yra labai skirtingos apimties: nuo trumpučio vaikiško eilėraščio iki ištiso knygos skyriaus. Toks modelis pasirinktas neatsitiktinai. Vos pradėjusiems mokytis kalbos net ir trumpas eilėraštukas gali tapti iššūkiu, o pažengusiems tokie trumpi tekstai yra per paprasti, tad jiems siūloma skaityti ilgesnius tekstus, kuriuose pasakojama

istorija. Rinktinių sudarytojai tikisi, kad dalis perskaičiusių rinktinėje esančią ilgesnę knygos ištrauką susidomės kūriniu ir savarankiškai įveiks jį visą. Paminėtina, kad ilgesnės ištraukos gali turėti porą užduočių grupių, kad mokinys neužmirštų, ką skaitė pirmojoje dalyje ir galėtų diskutuoti apie visas svarbiausias tekste esančias mintis. Jau minėtuose lietuvių kalbos ir kultūros kursuose pažengusius studentus ypač domino lietuvių literatūros klasikos kūriniai ir jų ištraukos, ypač tie, kurie sukelia stiprias emocijas, pvz., Jono Biliūno „Kliudžiau“, Žemaitės „Marti“. Perskaitę sukrečiančio turinio kūrinius, studentai paskaitose aktyviai diskutavo, neretai priartėdami ir prie šiuolaikinių visuomenės problemų, pvz., suicido, moterų vaidmens visuomenėje, vaikų auklėjimo ir pan. Tokia darbo patirtis su rinktinėmis džiugina, nes tai yra įrodymai, kad pagrindinė sudarytojų užduotis buvo pasiekta.

Rinktinių tekstai adaptuoti (pritaikyti šiuolaikiniams skaitytojams) ir sudėlioti pagal sudėtingumą, pradedant nuo lengvesnių ir einant prie sudėtingesnių. Rinktinę „Mokomės skaityti lietuviškai“ sudaro keli segmentai – tautosakos (sakmės, pasakos, padavimai), dainuojamojo folkloro (sutartinės, lopšinės, partizanų dainos, kitos lietuvių liaudies dainos), poezijos, prozos, dramos kūrinių ir kirčiuotų tekstų dalys. Prie kultūriškai sunkiau suprantamų žanrų siūloma susirasti pavyzdžių internete. Pvz., kalbant apie sutartines sudarytojai siūlo „YouTube“ platformoje peržiūrėti sutartinę dainuojančių atlikėjų „Trys keturiose“ vaizdo įrašą.

Į lietuvių literatūros tekstų rinktinę įtraukti kirčiuoti tekstai supažindina su lietuvių kalbos kirčiavimo ypatumais, atskleidžia kalbos melodingumą. Sudarytojų parinkti tekstai neilgi, kad naujos kalbos besimokantiems skaitytojams nebūtų pernelyg sudėtinga ir supažindinimas su lietuvių kalbos kirčiavimo ypatumais būtų patrauklus.

VINCAS KRĖVĖ (VINCAS MICKEVIČIUS, 1882–1954)

DAINA APIE ARĄ

Padavimas

Tolì tolì, teñ, kuř sáulė tẽka, yrà kalnúota šalìs, tokià gražì, kokià iř sapnė nesivaidėna mūsų krãšto žmonėms. Tojė šalỹ aukštì kalnaĩ. Añt tũ aukštumýnų, añt jũ kalnũ žilũjų viršū́nių neĩ žmogùs neužlipa, neĩ žvérys neužbėga, neĩ paũkštis neužlekia. Tìk dẽbesys teñ nakvója, tìk žiemà ámžinąjį lizdą teñ susivìjo, iř laisvì tìk araĩ teñ sàvo vaikùs pẽri.

Tařp áukšto kálno viršū́nės kietũjų uolũ áugo lizdė Āras. Kaĩ jìs bùvo mãžas iř silpnì sparnaĩ, plūnksnomis neapáugę, dár jõ nekélė, daĩrėsi Āras põ mélynas dangaũs erdvės, kuř aukštaĩ aukštaĩ, aukščiaũ aukščiáusiųjų kalnũ viršū́nių, lekiójo senì stiprūs araĩ. Iř svajójo tadà Āras:

– Kaĩ àš užáugsiu, paũgėsiu, kaĩp senì araĩ aukštaĩ padángėse lekiósiu.

Svajódamas džiaũgėsi Āras, kàd arù gìmė, iř lauktè láukė tũ laikũ, kaĩ arù imš aukštaĩ skrajóti, kuř žmogaũs akìs nepasíekia, kuř sílpnas paũkštis nepakỹla.

Praẽjo daũg laĩko, sustiprėjo Āro sparnaĩ, iř skraĩdė Āras aukštaĩ mélynose padángėse, kuř tìk senì araĩ skrajójo. Bèt jaũ nebesìdžiaugė tuõ Āras, kàd taĩp aukštaĩ padángėse skraĩdo, kuř skraĩdo iř kitì araĩ. Dažnaĩ dažnaĩ, tupėdamas añt žilõs kálno viršū́nės, tamp̃ė Āras galìngus sàvo sparnùs, daĩrėsi į̃ mélynas dangaũs erdvių̃ bedugnės, kuř šviesì sáulė kẽlią sáu mìna.

Iř svajójo Āras:

– Kaĩ sustiprėsiu kaĩp senì araĩ, kaĩ lekióti geraĩ įpràsiu, taĩ àš pakìlsiu taĩp aukštaĩ, kuř dár neĩ víenas āras nelekiójo. Àš nuskrìsiu teñ, kuř dár neĩ víenas āras neskrajójo, àš atràsiu kẽlią nuõ žẽmės į̃ dañgų.

– Taĩ tadà visì pagiřs iř sužinõs, kàd yrà tóks Āras, visų̃ arų̃ āras, kurìs taĩp aukštaĩ pakìlo, kaĩp dár neĩ víenas nebùvo pakìlęs, – kurìs žìno nuõ žẽmės į̃ dañgų kẽlią.

– Iř ateĩs visì, kàs gývas yrà, iř nusileñks mán iř prašỹs, kàd kẽlią teñ paródyčiau...

Su kirčiuotais tekstais galima dirbti dviem būdais: atsakant į teksto pabaigoje pateiktus klausimus ir gilinantis į kirčiavimo ypatybes. Suprantama, kad kirčiavimo tema yra sudėtinga net ir gimtakalbiui, tačiau šioje vietoje vėl paminėtinas mokytojo išradingumas ir lankstumas. Jei mokinių kalbos lygis dar per silpnas, kad būtų galima mokyti kirčiavimo paslapčių, galima tiesiog garsiai perskaityti taisyklingai sukirčiuotą tekstą, kad mokiniai bent susipažintų su šia lietuvių kalbos ypatybe.

Rinktinės pabaigoje galima rasti pagalbininką – žodynėlį, kuriame aiškinamos lietuvių tarmių, rečiau vartojamų ar archajiškų žodžių reikšmės.

Užbarti – apibarti, barti.
Uždaras – valgį gerinantys priedai (pienas, riebalai), padažas, vilgalas.
Užgaida – įgeidis, įnoris.
Užgimė veislė – gimė, atsirado, paplito.
Užginti – drausti, neleisti.
Užkaboris – nuošali vieta; menka patalpa.
Užkemsys – užpelkis, pelkėta dalis.
Užkerėjimas – užbūrimas.
Užkeréti – užburti.
Užkutrinti – paraginti, prispirti.
Užlos – klėties lubos; lubos ant prieklėčio.
Užmačia – įnoris, noras, ketinimas.
Užmarmėję – aprūkę.
Užpečkis – vieta už krosnies, užkrosnis.
Užrukti – nutrūkti, nebūti toliau daromam, nebegalėti toliau vykti, tęstis.
Užsakai – viešas vedybų skelbimas bažnyčioje.
Užsikniaubti – užsigulti, prisilenkus ką nors daryti.
Užsiūkanoti – apsiniaukti.
Užsiznočyjusi – pasižymėjusi.
Užtaisytos vaišės – paruoštas, pagamintas valgis.
Užtinka – aptinka, randa, pamato.
Užtraukti – užsidėti paviršiui, apsidengti.
Užuolanda – vieta užlįsti.
Užvakuoti – uždaryti.
Užvalktis – užvalkalas (patalynės).
Užvis – už visus, iš visų, labiausiai.

Ū

Überbringe deinem Bruder diesen Gruss! (vok.) – Šį pasveikinimą perduok savo broliui!
Ūdyti – barti, raginti, skriausti, spausti.
Ūkana – rūkas, migla.
Ūksmė – paunksmė, pavėsis.
Ūktis – niaukstytis (dangus niaukiasi), tamsėti.
Ūkvaiziai – ūkio apžiūrėjimas prieš vestuves.
Ūmai – greitai, netikėtai.
Ūpas – nuotaika; siutas, šėlsmas.

V

Vabo ištikta – apstulbusi, kaip nesava.
Vabolė – karkvabalis, juodvabalis.
Vadžios – virvė šieno ar šiaudų vežimui priveržti; pavadis.
Vagis – kablys.

Žodynėlyje pateikiamos reikšmės, atsižvelgiant į tekste nurodytą žodžių vartojimo kontekstą. Elektroninių leidinių turinys suprogramuotas taip, kad paspaudus norimo skaityti kūrinio pavadinimą jis būtų automatiškai atidaromas. „Mokomės skaityti lietuviškai“ galima atsisiųsti nemokamai PDF ar elektroninėms skaityklėms pritaikytu E-PUB formatu.
Skaitinių rinktinių sudarytojai džiaugiasi, kad šiose knygose turi galimybę supažindinti skaitytojus ne tik su lietuvių rašytojų kūriniais, bet ir su šiuolaikinio pripažinto lietuvių dailininko Mariaus Jonučio darbais. Spalvingos, akį smulkiomis

detalėmis traukiančios iliustracijos puošia abi skaitinių rinktines ir knygų sudarytojų yra parinktos taip, kad tiktų skaitomiems tekstams.

Jau sulaukta ir teigiamų atsiliepimų. Elektroniniai leidiniai recenzuoti dviejų užsienyje dirbančių mokslininkių, jos itin palankiai įvertino leidinius, pabrėžė jų reikalingumą ir profesionalų parengimą. „Mokomės skaityti lietuviškai“ knygas recenzavo Ukrainos Černivcų Jurijaus Fedkovičiaus nacionalinio universiteto Baltistikos centro vadovė doc. dr. Alyona Shyba ir Lenkijos Vroclavo universiteto lietuvių kalbos ir kultūros centro vadovė dr. Tatjana Vologdina.

Skaitinių rinktinės š. m. vasario mėnesį buvo pristatytos lituanistinių mokyklų mokytojams. Nuotoliniame seminare dalyvavo per šimtą pedagogų. Rinktinių sudarytojai džiaugiasi, nes po pristatymo iš mokytojų sulaukė daug klausimų ir atsiliepimų. Tai rodo, kad leidiniai yra įdomūs ir reikalingi.

Ši skaitinių rinktinė neabejotinai turi didžiulę naudą, nes yra skirta Lietuvos mokytojams, mokiniams, studentams, užsienio lituanistinių mokyklų bendruomenei, Baltistikos centrų dėstytojams, studentams užsieniečiams, tai yra visiems, kam įdomi Lietuva, lietuvių kalba, literatūra, tautosaka, istorija, kultūra. Tai yra visa, kuo alsuoja Lietuva, kas ją jaudina. Per gyvą bendravimą, per tų pačių knygų skaitymą mes ir vėl tarsi sujungiame tuos, kurie yra čia, su tais, kurie yra ten. Esame kartu.

Esame įsitikinę, kad skaitiniai ugdo mūsų visuomenėje taip reikalingus gebėjimus ir kompetencijas – pilietinę, pažintinę, kultūrinę, komunikavimo, kūrybiškumo, socialinę, emocinę. Mokomės doros, semiamės vertybių, auginame skaitytoją, turtiname žodyną, plečiame akiratį. Tarsi nejučia ne tik mokome kalbos, bet ir supažindiname su pačia kalbos sistema, mokome rašymo ir gramatikos, mokome

kurti tekstus, atskleidžiame, kaip mūsų literatūra keitėsi, kokia yra daugialypė. Be to, mokantis kalbos grupėje ar su mokytoju, daugelis temų priverčia diskutuoti, taigi ugdomas ir pagrindinis kalbos mokėjimo įgūdis – supratimas ir kalbėjimas.

Nuo mokytojo priklausys, kaip jam bus paranku dirbti su skaitinių medžiaga: skaityti nuosekliai chronologiškai, pagal žanrus ar temas. Prie tekstų esančios užduotys tarsi nejučia pasufleruos papildomas užduotis, kurias pedagogas galės lanksčiai pritaikyti klasėje ar dirbant individualiai su kalbos besimokančiu mokiniu. Nors skaitinių rinktinės suskirstytos į du leidinius – vaikams ir suaugusiesiems, tačiau čia taip pat nėra griežtos atskirties: silpniau mokantiems kalbą suaugusiems mokiniams puikiausiai tiks trumpi ir lengvesni tekstukai iš vaikams skirtos rinktinės. Viskas priklausys nuo mūsų. Anot Martyno Mažvydo, ,,imkit mane ir skaitykit/ ir tatai skaitydami permanykit “.

Elektroniniai leidiniai nemokamai prieinami PDF ir E-PUB formatais Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto tinklalapyje www.llti.lt ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos tinklapyje www.vlkk.lt. Rinktinės sudarytojai džiaugiasi galėdami dalintis su visais lietuvių literatūros bei tautosakos klodais.

Straipsnių ciklas „Lietuvių kalbos naujovės ir įdomybės“. Straipsnį rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija.

Jei norėtumėte publikuoti visą straipsnį ar jo dalį, prašom nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.